

Een jaar bij de ijsberen

Het logboek van de Nederlandse Spitsbergen-Expeditie
1968-1969

Eric Flipse, Paul W.J. de Groot, Ko de Korte, Piet Oosterveld

BEZORGD EN INGELEID DOOR
HANS BEELEN, KO DE KORTE EN FINEKE TE RAA
MET MEDEWERKING VAN
LOUWRENS HACQUEBORD EN THOR S. LARSEN

WALBURGERS

ZUTPHEN
2022

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van poolreisorganisatie Oceanwide Expeditions te Vlissingen (www.oceanwide-expeditions.com), Askja Reizen (www.askja.nl), Willem Barentsz Stichting en Nederlandse Stichting voor Zeevogelonderzoek.

Commissie van Toezicht: prof. dr. L. Beyens (Universiteit Antwerpen), dr. R. van Gelder, dr. C.M. Stolte (Universiteit Leiden).

Afbeelding omslag:

Voorzijde: 30 april 1969: berenval op het 'Zadel'. Jong ♀ in strik, jong ♂, moederbeer met verdoovingspijl in rechterflank, beer ♂ verdoofd op de grond, Ko de Korte (staand) en Piet Oosterveld (hurkend). Foto: Arne Randers Heen.

Achterzijde: 15 april 1969: Eric Flipse met halo, bijzon en zonnezuilen boven Edgeøya, na terugkomst van tocht naar Longyearbyen, bij het terugrijden naar achtergelaten slede op Storfjorden. Foto: Ko de Korte.

Omslagontwerp: Henk Wals, Lauwers-C, Nijmegen

Ontwerp binnenwerk: Marijke Maarleveld, ViaMare, Almen

© 2022 H. Beelen, J. de Korte, F.H. te Raa en E. Flipse, P. de Groot, K. de Korte en P. Oosterveld /Linschoten-Vereeniging, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2022 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

www.linschoten-vereiniging.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462499591

e-ISBN 9789462499607

NUR 922

INHOUD

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	
De plaats van de overwintering op Edgeøya, Spitsbergen in de geschiedenis van het Nederlandse Arctisch onderzoek <i>Louwrens Hacquebord</i>	13
Ijsberen – verleden, heden en toekomst. Onderzoek en waarnemingen gedurende meer dan 50 jaar <i>Thor S. Larsen</i>	20
Vorbereiding en afwikkeling van de Nederlandse Spitsbergen-Expeditie 1968-1969 <i>Fineke te Raa</i>	28
Biografische portretten van de vier overwinterende expeditiedeelname: Eric Flipse, Paul W. J. de Groot, Ko de Korte en Piet Oosterveld <i>Hans Beelen</i>	39
KAARTEN EN AFBEELDINGEN	
Kaart van Spitsbergen met route van tochten van voorbereidende expeditie in 1967 en van de overwinterende expeditie 1968-1969	54
Kaart van Noord-Edgeøya en Zuid-Barentsøya met geografische namen en routes van tochten	55
Kaarten van omgeving Kapp Lee	56
Kaart van Rosenbergdalen West	57
Wintergraasgebieden van rendieren in westelijk Rosenbergdalen en omgeving basis	58
Kaart van omgeving overwinteringsstation	59
Plattegrond station	60
Ijsbedekking van de zee rond Edgeøya medio mei 1969	61
Verloop van maximum- en minimumbuitentemperatuur, begin september-midden november 1968	62
Verloop van maximum- en minimumbuitentemperatuur, midden november 1968-midden januari 1969	63
LOGBOEK VAN DE NEDERLANDSE SPITSBERGEN-EXPEDITIE 1968-1969	
Logboek van de Nederlandse Sectie van het Internationale Ijsbeeronderzoek, Expeditie naar Halvmaneøya → Kapp Lee, Spitsbergen, 1 Augustus 1968-27 September 1969	67

INHOUD

BIJLAGEN

Bijlage 1: Tocht Ko de Korte en Eric Flipse naar Longyearbyen, 28 februari-15 april 1969	253
Bijlage 2: Verblijf Paul W.J. de Groot op Barentsøya met de Noren Thor S. Larsen en Kjell Reidar Hovelsrud, 15-20 maart 1969	259
Bijlage 3: Verblijf Paul W.J. de Groot op Barentsøya met de Noren Thor S. Larsen en Kjell Reidar Hovelsrud, 24-30 maart 1969	263
Bijlage 5: Tocht Eric Flipse en Piet Oosterveld naar Longyearbyen, 7-19 mei 1969	266
Bijlage 6: Verblijf Paul W.J. de Groot op Barentsøya, 27 mei-1 juni 1969	273
Bijlage 7: Verblijf Ko de Korte op Barentsøya, 6-25 juni 1969	276
Bijlage 8: Tocht Ko de Korte en Paul W.J. de Groot naar Blåfjordbukta, 16-25 juli 1969	279
Bijlage 9: Tocht Ko de Korte en Paul W.J. de Groot naar Kvalpynten, 20-25 augustus 1969	285
Bijlage 10: Verblijf Piet Oosterveld op Brimulen, 25-29 augustus 1969	287
Berenlogboek, 3 september-1 december 1968	288

AANVULLENDE BRONNEN

Werkopdracht RIVON voor de Nederlandse Sectie van het Internationaal Ijsbeenderzoek	303
Desideratalijst Zoölogisch Museum Amsterdam voor het verzamelen van vogels in Spitsbergen	307
Verslag Eric Flipse van de Noorse zomerexpeditie aan boord van de Polstjerna, 2 augustus-3 september 1968	309
Dagboek Nico Vergouw, 11 augustus-2 september 1968	318
Werkopdracht voor Paul W.J. de Groot voor zijn verblijf op Barentsøya, maart 1969	326
Brief Ko de Korte aan Anne van Wijngaarden, Longyearbyen, 17 maart 1969	327
Fragment dagboek Paul W.J. de Groot ter vervanging van de ontbrekende Bijlage 4 (Tocht Paul W.J. de Groot en Eric Flipse naar Longyearbyen, 19 april-2 mei 1969)	331

KLEURENFOTO'S	341
---------------	-----

GLOSSARIUM	385
------------	-----

REDACTIONELE VERANTWOORDING

Brontekst: het Logboek, de Bijlagen en het Berenlogboek	390
Aanvullende bronnen	391
Foto's en bijschriften	392

SUMMARY	393
---------	-----

LIJST VAN AFKORTINGEN	396
-----------------------	-----

GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR

Literatuur van en over de expeditie	398
Radio- en televisieuitzendingen	400
Kranten- en tijdschriftartikelen: een chronologisch geordende selectie	400
Overige geraadpleegde literatuur	401
Archiefbronnen	402
Register op geografische, persoons-, dier- en scheepsnamen	403

WOORD VOORAF

In augustus 1968 reisden vier Nederlandse studenten naar Oost-Spitsbergen om te overwinteren. Hun expeditie was bedoeld als Nederlandse bijdrage aan een internationaal onderzoek naar de ijsbeer, in een periode waarin wetenschappers en natuurbeheerders zich toenemend zorgen maakten over de gevolgen van de overmatige jacht. Ruim een jaar lang, van 15 augustus 1968 tot 11 september 1969, verbleven Eric Flipse, Paul W.J. de Groot, Ko de Korte en Piet Oosterveld bij Kapp Lee op het eiland Edgeøya om ijsberen te vangen en te merken. De resultaten van het Nederlandse team leverden samen met gegevens van expedities van andere landen de Arctische staten de wetenschappelijk verantwoorde argumenten om de ijsbeer in 1973 onder algehele bescherming te plaatsen. De Nederlandse Spitsbergen-Expeditie 1968-69 heeft aldus een blijvende bijdrage geleverd aan de bescherming van de ijsbeer.

Omdat de leden van de ploeg ook onderzoek verrichtten naar andere aspecten van de Arctische natuur, met name rendieren en vogels, werd de Nederlandse Spitsbergen-Expeditie 1968-1969 een springplank voor latere onderzoeksinitiatieven en expedities. Daarom geldt deze expeditie als mijlpaal in het Nederlandse poolonderzoek.

Een van de taken van de ploeg was het dagelijks bijhouden van een logboek, waarin niet alleen weersomstandigheden, ijstoestand, radiocontacten en bezoeken werden opgetekend, maar ook alledaagse werkzaamheden, waarnemingen van de Arctische fauna en flora en het wel en wee van de expeditieleden zelf. Het Logboek is daarmee enerzijds een unieke wetenschapshistorische bron, anderzijds een twintigste-eeuws specimen van de Nederlandstalige Arctische overwinteringsliteratuur, die – beginnend met het relaas van Gerrit de Veer van het verblijf van de Hollanders op Nova Zembla in de winter van 1596-1597 – kan bogen op een lange en rijke traditie. Als collectief egodocument geeft het Logboek een gedetailleerd beeld van een langdurig en betrekkelijk geïsoleerd verblijf van vier jonge Nederlandse onderzoekers in een hoog-Arctisch gebied.

Eerdere plannen van de expeditieleden om na terugkeer het Logboek in gedramatiseerde of geromantiseerde vorm te publiceren,

konden door tijdgebrek en persoonlijke omstandigheden niet worden verwezenlijkt. Nu, meer dan vijftig jaar na dato, verschijnt het Logboek in een wetenschappelijke editie, die de brontekst getrouw en volledig weergeeft, voorzien van een filologische verantwoording, commentaar en toelichtingen.

Ter inleiding dienen vier bijdragen waarin wordt ingegaan op de historische context. Allereerst plaatst Louwrens Hacquebord de onderneming in de traditie van het Nederlandse poolonderzoek; de Noorse ijsberenspecialist Thor S. Larsen gaat vervolgens in op het internationale ijsberenonderzoek in het kader waarvan de expeditie plaatsvond. Dan beschrijft Fineke te Raa op basis van archiefonderzoek de totstandkoming, financiering, organisatie en afwikkeling van de expeditie. Ter afronding levert Hans Beelen biografische portretten van de vier overwinterende deelnemers.

De eigenlijke brontekst wordt gevormd door het Logboek zoals dat in een gelinieerd schrift met harde kaft door de expeditiedeelname van augustus 1968 tot september 1969 is bijgehouden, inclusief tien losse bijlagen. In de bijlagen worden afzonderlijke trips beschreven die de expeditieleden alleen of in groepjes hebben ondernomen. Tijdens de expeditie zijn nog andere kleine 'logboekjes' en tabellen bijgehouden, bijvoorbeeld over radioverkeer en telegrammen, brandstof tanken en voorraadhouding. Vanwege hun cijfermatig-tabellarische karakter zijn deze niet in de editie opgenomen, met uitzondering van het zogenaamde Berenlogboek, waarin gedurende het jaar 1968 berenwaarnemingen werden genoteerd. In 1969 is het Berenlogboek niet meer apart bijgehouden, maar zijn de waarnemingen rechtstreeks in het algemene logboek opgenomen, zij het minder gedetailleerd.

Deze bronteksten gaan vergezeld van zeven additionele teksten:

- de officiële werkopdracht zoals deze is verstrekt door het Rijksinstituut voor Veldonderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (RIVON), met gedetailleerde instructies voor het verrichten van zoölogisch, botanisch en paleobotanisch onderzoek alsmede voor het onderhouden van contacten met de media, het leveren van tegenprestaties aan geldgevers van de expeditie en het bijhouden van het Logboek;
- een desideratalijst van het Zoölogisch Museum Amsterdam van vogelsoorten waarvan exemplaren moesten worden verzameld en geprepareerd. Bij elke soort is per exemplaar de vergoeding aangegeven. De inkomsten uit de 234 verzamelde exemplaren dienden mede ter financiering van de expeditie;
- een verslag van Eric Flipse van zijn deelname aan een Noorse zomerexpeditie in augustus 1968, kort vóór en gedeeltelijk overlappend

- met het verblijf van de Nederlandse ploeg op Edgeøya. Erics deelname diende ter voorbereiding op de werkzaamheden van het verdoven en merken van de beren, maar in het dagboek distantieert Eric zich duidelijk van de Noorse aanpak;
- een persoonlijk verslag van Nico Vergouw, een schaatsvriend van Ko de Korte. Vergouw was bouwvakker en verbleef in augustus-september op Kapp Lee om te assisteren bij de opbouw van het onderzoeksstation. Over dit verblijf hield hij een dagboekje bij, verlucht met tekeningen en zelfbedachte meteorologische symbolen;
 - de brief van Ko de Korte aan dr. Anne van Wijngaarden (RIVON), gedateerd te Longyearbyen 17 maart 1969, bevat een verslag van een tocht van Ko de Korte en Eric Flipse naar Longyearbyen en geeft een levendig beeld van de ontberingen en gevaren;
 - Paul de Groot ontving voor zijn twee verblijven op Barentsøya een extra werkopdracht voor rendieronderzoek. Het typoscript is in het station vervaardigd door Piet Oosterveld op de schrijfmachine die de expeditie had meegenomen;
 - ter vervanging van de in de brontekst ontbrekende bijlage 4 (Tocht Paul W.J. de Groot en Eric Flipse naar Longyearbyen, 19 april-2 mei 1969) is een fragment opgenomen uit het privé-dagboek van Paul W.J. de Groot, waarin op deze tocht wordt ingegaan. Daags na terugkeer overleed een beer aan de toegediende verdovingsinjectie. Ook dit dramatische incident wordt in het gekozen fragment beschreven.

Ter verdere ontsluiting dienen het register op geografische, persoons-, dier- en scheepsnamen en het glossarium van vaktermen, bijzondere begrippen en deels zelfbedachte woorden waaraan de expeditieleden gedurende hun verblijf een eigen invulling gaven. De selectieve bibliografie geeft een beeld van de weerslag van de expeditie in wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke literatuur en van de aandacht die de expeditie met name in de periode 1968-1970 ontving in de media.

De foto's behoren niet tot de brontekst, maar vormen een essentieel onderdeel van de editie. De uitgave is verlucht met ruim tweehonderd foto's, door expeditiedelnemer Ko de Korte gekozen uit een omvangrijke verzameling opnames, tijdens de expeditie gemaakt door verschillende fotografen. Elke foto is zo nauwkeurig mogelijk gedateerd en zo dicht mogelijk geplaatst bij de dag waarop de opname vermoedelijk tot stand is gekomen. Ook zijn enkele afbeeldingen opgenomen van de handschriften waarin het logboek is vastgelegd.

Bijzondere dank zijn we verschuldigd aan Truus A. de Groot-Regensburg, de vrouw van Paul W.J. de Groot. Zij heeft een eerste transcriptie van een groot gedeelte van het Logboek vervaardigd, die voor onze editie een belangrijk uitgangspunt was. Onze dank gaat ook uit naar Ben Bekooy, wetenschappelijk fotograaf met zelf een omvangrijke Spitsbergenervaring, die voor ons honderden foto's en dia's heeft gedigitaliseerd. Voor hun bijdragen, hun medewerking dan wel het beschikbaar stellen van gegevens en materiaal spreken we dank uit aan Ad Blom, Rudolf de Boer, Sophie Brasseur, Paul W.J. de Groot, Louwrens Hacquebord, Wim Hoek, Pepijn Kamminga (Naturalis Biodiversity Center), Dies Keck, Thor S. Larsen, Willemien Oosterveld, Frauke Proschek (Landesbibliothek Oldenburg), Jankees Vergouw, Agnes van de Vijver, Henk Vlug en Lex Wagenaar.

Oldenburg, Kolham/Amsterdam, Zetten, 31 mei 2022

Hans Beelen, Ko de Korte, Fineke te Raa

INLEIDING

DE PLAATS VAN DE OVERWINTERING OP EDGEØYA, SPITSBERGEN IN DE GESCHIEDENIS VAN HET NEDERLANDSE ARCTISCH ONDERZOEK

Louwrens Hacquebord

In augustus 1968 reisden vier studenten van Nederland naar Spitsbergen om daar te overwinteren. Deze tamelijk ongewone activiteit was georganiseerd om de stand van de ijsbeer te onderzoeken, maar kwam ook voort uit de historische relatie die velen in Nederland nog met Spitsbergen voelen.

Nederland is namelijk meer dan 400 jaren actief geweest in dit deel van het Noordpoolgebied. Arctische en Subarctische eilanden als Spitsbergen en Bereneiland zijn door Nederlandse schippers ontdekt en meer dan 250 jaar werd er met wisselend succes op walvissen gejaagd. Bovendien werd in de twintigste eeuw enkele jaren door Nederlandse ondernemers steenkool gewonnen op Spitsbergen en tegenwoordig varen Nederlandse schepen met toeristen in het gebied. Grote delen van het Noordpoolgebied zijn door Nederlandse kaartenmakers in kaart gebracht en sinds de tweede helft van de negentiende eeuw is er in Nederland ook wetenschappelijke interesse voor het gebied.¹

De wetenschappelijke belangstelling begon in 1878 met een tocht van de schoener *Willem Barents*. Tijdens deze tocht werden meteorologische, aardmagnetische, hydrografische, oceanografische en zoölogische waarnemingen gedaan. Bovendien werd een aantal gedenksteden geplaatst op plekken waar Nederlanders in het verleden actief zijn geweest. Er volgden daarna nog zes tochten met de schoener *Willem Barents* maar het wetenschappelijk belang van de expedities werd steeds minder.²

In het Eerste Internationale Pooljaar (1882-1883) deden Nederlanders mee aan het door de Oostenrijkse marine-officier Karl Weyprecht geïnitieerde onderzoekprogramma. Weyprecht had samen